

İsveçli Arkeolog Prof. Dr. Axel Waldemar Persson'un Türkiye'deki Çalışmaları

Swedish Archaeologist Prof. Dr. Axel Waldemar Persson's Studies in Türkiye

Gülşah ESER* , Kubilay ARPACI**

*Doç. Dr., Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye
**Arş.Gör., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: G.E. 0000-0002-3306-1569;
K.A. 0000-0002-9929-8737

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Gülşah Eser,
Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye
E-posta/E-mail: gulsaheser@harran.edu.tr

Başvuru/Submitted: 29.12.2022

Kabul/Accepted: 12.04.2023

Atıf/Citation: Eser, Gulsah., Arpacı, Kubilay.
"İsveçli Arkeolog Prof. Dr. Axel Waldemar Persson'un Türkiye'deki Çalışmaları." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 43 (2023): 195-225.
<https://doi.org/10.26650/YTA2023-1226307>

ÖZ

Prof. Dr. Axel Waldemar Persson (1888-1951) yürütmüş olduğu arkeolojik kazıları ve akademik çalışmalarıyla arkeoloji alanının önde gelen isimlerindedir. 1920'li yıllardan itibaren Yunanistan'ın çeşitli bölgelerinde kazılar yapan Persson, İsveç Veliahdı VI. Gustaf Adolf'un referans olmasına binaen imzalanan 1935 yılındaki kararnameyle Türkiye'de kazı izni almıştır. Bu bağlamda Karya medeniyetinin izlerini sürmek amacıyla Milas Genciktepe'de sondaj çalışmaları yapmış ve 1936'daki kararnameyle de Genciktepe Kazısı'nın idaresini almıştır. Bu kazıda çıkan buluntuların korunması ve sergilenebilmesi amacıyla 1938'de Milas Firuz Bey Camii'nin müzeye çevrilme talebi Persson'un girişimleriyle gündeme gelmiştir. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Türkiye'deki çalışmalarına ara vermiştir. 1948'deki Labraunda Kazısı ile tekrar Türkiye'ye gelen Persson buradaki kazı başkanlığı görevini vefatına kadar sürdürmüştür.

Bu çalışmada literatür taramasından elde edilen bilgilerin yanı sıra arşiv belgeleri ve ulusal basın temel alınarak onun Türkiye'deki çalışmalarının bütüncül bir şekilde incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada Persson'un Prehistorik Dönem'de Ege'de hüküm sürmüş medeniyetlerin ortak bir kültüre sahip oldukları anlayışını Genciktepe ve Labraunda'daki arkeolojik kazılarıyla kanıtlamak istediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Axel Waldemar Persson, Arkeolojik Kazı, Genciktepe, Labraunda, Milas Firuz Bey Camii, Türkiye, İsveç

ABSTRACT

Prof. Dr. Axel Waldemar Persson (1888-1951) was a leading name in the field of archaeology with his archaeological excavations and academic studies. Persson, who had been excavating various parts of Greece since the 1920s, obtained excavation permission in Türkiye with the decree in 1935 signed on the basis of the reference of Gustaf VI Adolf, Crown Prince of Sweden. In this context, Persson carried out drilling works in Milas Genciktepe in order to find traces of the Carian civilization, and with the decree in 1936, he took the management

of the Genciktepe Excavation. In order to protect and exhibit the finds from this excavation, the request to convert the Milas Firuz Bey Mosque into a museum was raised with Persson's initiatives in 1938. In the following period, his studies in Türkiye were interrupted with the beginning of World War II. Persson returned to Türkiye with the Labraunda Excavation in 1948 and continued to work as the head of the excavation until his death.

This study aims to examine his works in Türkiye in a holistic way, based on the information obtained from the literature review, as well as archival documents and the national press. The research has concluded that Persson wanted with his archaeological excavations in Genciktepe and Labraunda to prove his understanding that the civilizations that had ruled in the Aegean during the Prehistoric period had had a common culture.

Keywords: Axel Waldemar Persson, Archaeological Excavation, Genciktepe, Labraunda, Milas Firuz Bey Mosque, Türkiye, Sweden

Extended Abstract

Axel Waldemar Persson (1888-1951) was an important name in the world of archaeology and prominent for his archaeological excavations in Greece and Türkiye. He was a professor of Classical Archaeology at Uppsala University and had an international reputation. The education he received, the excavations he carried out, and his personal characteristics also had an important share in this fame. Persson had come to the forefront with his more instructive personality and drew a moderate human profile; he also had the power to shape the events in his own direction with the importance he attached to bilateral relations and his maneuvers that could be considered almost political. In fact, this power would influence the Swedish Crown Prince Gustaf VI Adolf, and Persson's most important reference in his work would be the Crown Prince.

One of the countries where Persson requested to dig was Türkiye. Although he had tried to obtain excavation permission in Türkiye as of 1934, his attempts unfortunately had had negative results, the reason being that the military authorities had found the planned excavations to be inconvenient. Persson did not give up, though. During the Swedish Crown Prince's visit to Türkiye in the autumn of 1934, he repeated his request to perform an excavation, and the Crown Prince was effective in changing this by mentioning his name to the one who was in charge of evaluating the situation. After lengthy correspondences and assessments and citing the importance of Turkish-Swedish relations, Persson's excavation in Türkiye was accepted on the conditions that he not enter military zones and that he remain under the supervision of an officer. The excavation permit was formalized by the decree signed by President Mustafa Kemal Atatürk on June 3, 1935. Persson was now in Türkiye and began archaeological excavations at Milas Genciktepe in June right after the decree had been issued. The work of the Genciktepe Excavation was echoed in the press as well as in the scientific world in the following period. Persson made statements to the newspapers from time to time, enlightening the public about his work

and increasing his recognition. The professor talked about the beauties of Türkiye and the Turkish people in his discourses, praising them and emphasizing the importance he had attached; thus, he had found a way to be loved and accepted not only in the world of science but also in the eyes of the public.

Professor Persson was in Türkiye for many years, although his time there was interrupted occasionally. Among his works in Türkiye, the Milas Genciktepe Excavation had a pioneering quality. During this excavation, the discovery of important artifacts belonging to the Carians and the great expense required to transfer these to the Izmir Museum for exhibition led to the works needing to be kept in Milas. The most suitable place for preserving and exhibiting the works was the Firuz Bey Mosque. Therefore, administration of this structure was requested to be transferred from the Waqf administration to Maarif. The main reason for requesting Firuz Bey Mosque be turned into a museum was to preserve the finds found in the Genciktepe excavations Persson had carried out. This situation clearly revealed Persson's influence in the request for Firuz Bey Mosque to be converted into a museum. Various official institutions, especially the Prime Minister's Office, followed an attitude in favor of this mosque being open for worship. As a result, the artifacts from the excavations were transferred to İzmir. In other words, the request had been denied.

Persson had increased his reputation with Milas Genciktepe and would also direct the Labranda Excavation in the following years. His post as head of excavations there lasted from 1948-1951. Persson returned to his country and died in 1951 due to a stroke. The excavation continued with Gösta Säflund from the same university. In other words, the importance of Swedish archaeologists and moreover the Uppsala school had increased pertaining to excavations in Türkiye.

Despite Persson's contributions to archaeological studies in Türkiye, unfortunately no independent study describing his excavations here could be found. Therefore, this article aims to detail Persson's excavation process in Türkiye and to mention the work he did. The study uses a literature review, archive search, and document analysis as its methods. Based on the obtained information and findings, Persson is seen to have left behind a well-known and appreciated name in the world of science, to have inspired many students to grow up as scientists, and to have contributed to many works in the literature. Although he had suffered interruptions, he did devote almost a quarter of his life to his work in Türkiye and is concluded to have taken his important place in the history of Turkish excavations.

Giriş

Prof. Dr. Axel Waldemar Persson, Yunan Filolojisi ile Klasik Arkeoloji alanlarındaki çalışmaları ve Yunanistan-Türkiye hattında yürüttüğü arkeolojik kazılarla ön plana çıkan bir isim olmuştur. Almış olduğu eğitimin yanında 1920'lerden itibaren kazılarını İsveç Veliahdı VI. Gustaf Adolf'un¹ himayesinde yürütmesi Persson'un tanınırlığını artırdığı gibi ona pek çok fırsat da sunmuştur. Türkiye'deki kazı çalışmalarını İsveç Veliahdı'nın referansı ile yapmış olması² bu duruma örnek teşkil etmektedir. 1935'teki Genciktepe'de yaptığı sondaj ile Türkiye'deki çalışmalarına başlayan Persson aralarda kesintiler olmakla birlikte uzun süre ülkemizde bulunmuştur. Başkanlığını yaptığı 1948-1950 yıllarındaki Labraunda (Labranda) Kazısı ise onun son çalışması olmuştur. Persson'un çalışmaları ve kaleme aldığı eserler özellikle Arkeoloji ve Yunan Filolojisi alanlarında önemli katkılar sağlamaktadır. (Fotoğraf 1).³

Fotoğraf 1: Prof. Dr. Axel Waldemar Persson.

1 Tam adı, Oscar Fredrik Wilhelm Olaf Gustaf Adolf'tur.

2 *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 30.18.1.2/55.45.11.; "Eski eserler araştırması", *Akşam*, 1 Temmuz 1935, s. 5.

3 <https://www.alvin-portal.org/alvin/imageViewer.jsf?dsId=ATTACHMENT-0001&pid=alvin-record:102539> [Erişim Tarihi: 28.08.2022].

Persson Türkiye’de ve Yunanistan’da uzun yıllar boyunca çeşitli arkeolojik kazılar yürütmüş, kazılarda birtakım keşifler yapmış ve bunlarla ilgili pek çok bilimsel çalışmaya imza atmıştır. Persson’un özellikle Türkiye’deki çalışmalarının başlıca amacı Prehistorik dönemde Ege’de (Yunanistan, Adalar ve Anadolu) hüküm sürmüş medeniyetlerin ortak bir kültüre sahip oldukları anlayışını bu kazılardan elde ettiği bulgularla kanıtlamak olmuştur. İdaresini aldığı Genciktepe ve Labraunda kazıları, ülkemizde yapılan arkeolojik kazı çalışmalarındaki önemini günümüzde de korumaktadır.⁴ Bütün bunlara rağmen Persson’un biyografisini, kazılarını ve/veya bilimsel yayınlarını konu alan çalışma sayısı ise son derece kısıtlıdır. Yapılan literatür taramasında Persson’un hayatına ya da kazılarına dair birtakım bilgilere ulaşılmış olmakla birlikte onun Türkiye’deki çalışmalarını müstakil şekilde ele alan bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu nedenle bu araştırmanın başlıca amacı profesörün Türkiye’deki çalışmalarını bütüncül bir şekilde ele almak olarak belirlenmiştir. Bugüne kadar yayımlanan biyografilerindeki bazı boşlukların doldurulması ve detaylandırılması araştırmanın başka bir amacıdır.

Literatürde Persson hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında, Martin P. Nilsson’un “Axel Waldemar Persson”⁵ ve David M. Robinson’un “Necrology: Paul Victor Christopher Baur, Axel Waldemar Persson”⁶ başlıklı makaleleri öne çıkmaktadır. Her iki makale de Persson’un hayatına detaylı değinmekle birlikte Türkiye’deki çalışmalarını çok kısa fakat özlü bir şekilde ele almıştır.

Persson’un yapmış olduğu arkeoloji faaliyetlerine ışık tutan makale ise geçtiğimiz dönemlerde Labraunda Kazısı’nın başkanlık görevini yürütmüş Pontus Hellström’e aittir. Hellström “100 Years of Swedish Excavations in Turkey and a Bibliography” başlıklı makalesinde Türkiye’de İsveçli arkeologlar tarafından yapılan kazıları ele alırken Persson’un Genciktepe ve Labraunda kazılarında oldukça ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir.⁷ Daha

4 Labraunda Kazısı günümüzde Dr. Olivier Can Henry tarafından yürütülmekte olup Henry aynı zamanda Bilkent Üniversitesi’nde misafir araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Bilkent Üniversitesi ile Labraunda Kazı Başkanlığı arasında Bilkent öğrencilerinin Kazı ve Yüzey Araştırmaları’na stajyer olarak katılmalarını sağlayacak özel bir ortaklık anlaşması da imzalanmıştır. <http://arkeo.bilkent.edu.tr/labraunda-tr.html>, 19 Ağustos 2022 (Çevrimiçi).

5 Martin P. Nilsson, “Axel Waldemar Persson”, *Gnoman*, S. 23, 1951, s. 405-407.

6 David M. Robinson, “Necrology: Paul Victor Christopher Baur, Axel Waldemar Persson”, *American Journal of Archaeology*, C. LVI/S. 1 Ocak 1952, s. 67-68.

7 Pontus Hellström, “100 Years of Swedish Excavations in Turkey and a Bibliography”, *Acta Bibliotheca Regia Stockholmiensis*, S. 69, 2003, s. 237-252. Hellström’ün ayrıca Genciktepe ve Labraunda kazıları hakkında da pek çok çalışması bulunmak olup araştırmamızda bunlardan istifade edilmiştir. Bkz.: Torgny Sæve-Söderbergh-Pontus Hellström, “Excavations at Gencik Tepe”, *Acta Archaeologica*, C. LXVIII, 1997, s. 75-76; Pontus Hellström-Jesper Blid, *Labraunda 5 The Andrones*, Sweden, Swedish Research Institute in İstanbul, 2019, s. 11; Pontus Hellström-Thomas Thieme, “The Androns at Labraunda A Preliminary Account of their Architecture”, *Medelhavsmuseet Bulletin*, S. 16, 1981, s. 59; Pontus Hellström, *Labraunda Karya Zeus Labraundos Kutsal Alanı Gezi Rehberi*, İstanbul, Ege Yayınları, 2007; Pontus Hellström, “Early Labraunda”, *Karia Arkhaia: La Carie, Des Origines a la Periode Pre-*

önemli olarak kendisiyle yapılan yazışmalarda Persson'un hayatıyla ilgili spesifik bilgiler paylaşmıştır.

Literatürdeki konuyla ilgili çalışmalarda arşiv belgelerinden yeteri kadar istifade edilmediği dikkati çekmektedir. Bu bağlamda Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) bünyesinde yer alan Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşivi'nden Persson ile ilgili belgeler elde edilmiştir. Bu belgeler onun biyografisinden ziyade Türkiye'de kazı izni alma sürecinde uygulanan prosedür, bu sürecin işleyişi, arkeolojik kazı yapılacak bölgelerin tespiti, kazı ekibi üyelerinin belirlenmesi vb. konularla ilgilidir. Diğer bir husus olarak, taranan arşiv belgelerinde İsveç Veliahdı VI. Gustaf Adolf'un Türkiye'de kazı yapabilmesi amacıyla Persson'a referans olduğu belirtilmekle birlikte Veliahd'a ait yazılı bir mektup ve benzerine rastlanamamıştır. İstanbul'daki İsveç Araştırma Enstitüsü'ne⁸ gerçekleştirilen ziyarette enstitü kütüphanesinden yararlanmakla birlikte bu konuyla ilgili herhangi bir kayda ulaşılamamıştır. Bu durum da referansın Türk makamlarına şifahen iletilmiş olduğunu yönünde bir kanaat uyandırmaktadır.

Persson'un Türk insanına yakınlığı ve basına vermiş olduğu önem, yapmış olduğu arkeolojik kazılarla ilgili birtakım bilgileri basına da paylaşması sonucunu doğurmuştur. Bu duruma bağlı olarak araştırmamızda *Akşam*, *Anadolu*, *Cumhuriyet*, *Haber*, *Son Posta*, *Ulus*, *Yeni Asır* ve *Yeni Sabah* gazetelerinde konuyla ilgili yer alan haber/yazılar derlenerek literatür ve arşiv belgelerinden elde edilen bilgilerle sentezlenmiştir. Böylece Persson'un çok yönlü kişiliği ve stratejik sayılabilecek girişimleri hakkında birtakım ipuçları elde edilmiştir. Yine bu gazete haberleri, onun olaylara bakış açısı ve üslubunu anlayabilmek adına da ayrıca önem arz etmektedir. Persson'un arkeoloji alanına katkılarını ve Türkiye'deki çalışmalarını değerlendirebilmek adına öncelikli olarak hayatı hakkındaki detaylara yer vermek gerekmektedir. Zira Persson birden fazla alanda yetkin bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hekatomnide, ed. Olivier Henry-Koray Konuk, İstanbul, Institut Français d'Etudes Anatoliennes, 2019, s. 61-88; Pontus Hellström, "A Chariot at Labraunda", *Achaemenid Anatolia: Persian Presence and Impact in the Western Satrapies 546- 330 BC. Proceedings of an International Symposium at the Swedish Research Institute in Istanbul, 7-8 September 2017*, *BOREAS, Uppsala Studies in Ancient Mediterranean and Near Eastern Civilizations* 37, s. 143-159.

- 8 İstanbul'da bir İsveç araştırma enstitüsü kurma fikrini İsveçli diplomat Johannes Kolmodin'in görüşlerinin yanı sıra İsveçli Arkeolog Ture J. Arne'nin 1920 yılında, tıpkı diğer Avrupa ülkeleri gibi İsveç'in de bir araştırma enstitüsü açması gereği üzerine yazılar yazması harekete geçirmiştir. 1921'de ise İsveç Şarkiyat İncelemeleri Derneği kurulmuştur. Kolmodin daha sonraki dönemde Profesör Pontus Fahlbeck'in başlattığı parayla Kadıköy-Moda'da İsveç bilginleri için bir villa kiralamıştır. Bir enstitü kurulmasının gerekliliği ise Persson'un Labraunda kazısıyla birlikte güçlenmiştir. 15 Mart 1962 tarihine gelindiğinde, etkinliklerine yol gösterecek bir bilim kuruluşuyla birlikte İstanbul'daki İsveç Araştırma Enstitüsü oluşturulmuştur. Uppsala Üniversitesi profesörlerinden Stig Wikander bu girişimi üstlenmiş ve 1965-1967 yıllarında kurulun başkanlığını yapmıştır. Sture Theolin, *The Swedish Palace in Istanbul/İstanbul'da Bir İsveç Sarayı*, çev. Sevin Okyay, İstanbul, YKY, t.y., s. 171-172. İsveç Araştırma Enstitüsü, günümüzde Beyoğlu'nda faaliyet göstermektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: <https://www.srii.org/>, 24 Temmuz 2022 (Çevrimiçi).

1. Prof. Dr. Axel Waldemar Persson'un Kısa Biyografisi

Axel Waldemar Persson, 1 Haziran 1888'de İsveç'te Skane'ye bağlı bir yerleşim yeri olan Kvidinge'de dünyaya gelmiştir. Lund Üniversitesi'nde⁹ Yunan Filolojisi bölümünü bitirdikten sonra Ksenefon'un metinsel tarihi üzerine yaptığı doktorasını 1915 yılında tamamlayarak Yunan Dili ve Edebiyatı alanında öğretim görevlisi olmuştur. İlerleyen yıllarda Persson'un Klasik Arkeoloji ve Antik Tarih'e olan ilgisi artmış, daha sonra bu alanlarda 1921'de habilitasyonunu elde etmiştir.¹⁰

Persson, 1920-1921'de Atina'daki Fransız Okulu'nda görev almış ve buna ek olarak Yunanistan'ın güneyinde yaptığı saha araştırmalarıyla bölgeye aşinalık kazanmıştır.¹¹ Daha sonra Yunanistan'ın Argolis şehrine bağlı Asine'deki kazıları İsveç Veliahdı VI. Gustaf Adolf'un himayesinde ve Dr. Otto Frödin (1881-1953) ile birlikte yürütmüştür.¹² (Fotoğraf 2)¹³.

Fotoğraf 2: Prof. Dr. Axel Waldemar Persson (solda) Asine Kazıları'nda (1926).

9 Lund Üniversitesi dil öğretimi konusunda İsveç'in köklü kurumlarından biridir. Hatta XII. Karl'ın (Demirbaş Şarl) İstanbul'da kalışı ve doğu ülkelerindeki keşif gezilerinden sonraki süreçte İsveçliler, Türkoloji ve Şark çalışmalarıyla ilgilenmeye başlamıştır. Bu durumun bir neticesi olarak da 1743 yılında Lund Üniversitesi'nde Şark Dilleri Kürsüsü açılmıştır. Sture Theolin, *The Swedish Palace...*, s. 171.

10 Martin P. Nilsson, "Axel Waldemar Persson", s. 4.

11 Bu yıllarda Persson, İzmir'i de ziyaret etmiştir. "Eski eserler araştırması", *Akşam*, 1 Temmuz 1935, s. 5.

12 Bu kazılar 1922-1930 yılları arasında gerçekleşmiştir. Nektarios-Peter Yioutsos, "The Last Occupation of Asine in Argolis", *Opuscula*, S. 10, 2017, s. 164-189. Axel Waldemar Persson ve Otto Frödin kazı sonuçlarını 1938'de yayımlamıştır. <https://www.sia.gr/en/articles.php?tid=338>, 30 Mayıs 2022 (Çevrimiçi).

13 <https://www.alvin-portal.org/alvin/imageViewer.jsf?dsId=ATTACHMENT-0001&pid=alvin-record:102635> (28.08.2022).

1924 yılında İsveç'teki Uppsala Üniversitesi'ne¹⁴ profesör olarak atandıktan sonraki süreçte Yunanistan'da yaptığı kazılardan elde ettiği bilgi ve bulgular akademik çalışmalarının önemli bir kısmını oluşturmuştur. 1926'da Yunanistan'da (Dendra) başlattığı kazılarda ortaya çıkardığı Miken Dönemi'ne ait yapı ve buluntularla akademik camiada ön plana çıkmıştır. Özellikle burada keşfettiği kubbeli mezar yapısı, Mısır'daki Tutankhamun Mezarı'ndan sonraki en büyük arkeolojik keşif olarak nitelendirilmiştir.¹⁵ Bu arada Asine'deki kazılarını 1930 yılına kadar sürdürürken diğer çalışmalarına da devam etmiştir. 1935'te Genciktepe'deki kazı faaliyetlerine başlamış¹⁶ ve aynı dönemlerde¹⁷ Yunanistan Berbati'deki çalışmaları da yürütmüştür.¹⁸

Genciktepe'deki kazılar 1935-1938 yılları arasında Persson'un başkanlığı altında devam etmiştir.¹⁹ Persson, İkinci Dünya Savaşı sürecinde kazılarına ara vererek eşiyile birlikte Kızıllaç'ın hizmetinde Yunanistan'da yardım faaliyetlerine katılmıştır. Savaşın sona ermesiyle Türkiye'deki kazı çalışmalarına devam etmiş ve 1948-1950 yıllarında Labraunda'daki kazıda başkanlık görevini yürütmüştür. Hayatının son dönemlerinde sağlık sorunları yaşamış ve geçirdiği felç dolayısıyla 7 Mayıs 1951 tarihinde hayatını kaybetmiştir.²⁰ Mezarı Uppsala'dadır.²¹

Persson hayatı boyunca pek çok öğrenci yetiştirmiş ve yetiştirdiği ya da kazılarına katılan Einar Nilson Gjerstad (1897-1988) ve Åke Åkerström (1902-1991) gibi isimler arkeoloji alanında öne çıkmışlardır.²² Kaleme aldığı bilimsel çalışmalarıyla Persson

14 1477 yılında kurulan Uppsala Üniversitesi İsveç'in en eski üniversitesi olup günümüzde de eğitim-öğretime devam etmektedir. Bu kurumun arkeoloji bölümü öğretim üyeleri 1900'lerin başından günümüze uzanan süreçte Anadolu topraklarında yapılan çeşitli araştırmalarda/kazılarda görev almışlar ve böylece bir Uppsala (Üniversitesi) ekolü oluşturmuşlardır. Örneğin, İzmir'in Menemen ilçesinde 1902 yılında arazi çalışmaları başlayan Larisa Kazıları'nın ikinci etabı 1932-1934 yılları arasında yapılmış ve Alman-İsveç ortak girişimi olup bu kazı Uppsala Üniversitesi'nden İsveçli Arkeolog Lennart Kjellberg tarafından yürütülmüştür. Pontus Hellström, "100 Years of...", s. 237; Gizem Mater, *Larisa (Buruncuk) Kazıları: Tarihçe, Bürokrasi ve Mimari Buluntulara İlişkin Bilgiler*, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013, s. 27; Sture Theolin, *The Swedish Palace...*, s. 176.

15 Martin P. Nilsson, "Axel Waldemar Persson", s. 405-407.

16 *BCA*, 30.18.1.2/55.45.11., 03.06.1935.

17 Bu kazıların 1935-1937 yılları arasında yapıldığına dair bilgi mevcuttur. Robinson, , "Necrology: Paul Victor Christopher Baur, Axel Waldemar Persson", s. 67. Başka bir kaynak ise Berbati kazılarının 1935-1938 yılları arasında olduğunu nakletmektedir. <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=7106>, 29 Mayıs 2022 (Çevrimiçi).

18 Ayrıntılı bilgi için bkz.: A. Persson-Å. Åkerström, "Zwei mykenische Hausaltäre in Berbati", *Bulletin de la Société Royale des Lettres de Lund*, S. 3 (1937-1938), s. 59-63.

19 Martin P. Nilsson, "Axel Waldemar Persson", s. 405-407.

20 Mezar taşında 7 Mayıs 1951 tarihi yazılıdır. "Axel W. Persson", <https://kulturpersoner.uppsalakyrkogardar.se/en/axel-w-persson/>, 22 Ağustos 2021 (Çevrimiçi). Ayrıca Persson hakkında bilgi veren bir internet sitesinde de 7 Mayıs 1951'de öldüğü yazmaktadır. <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=7106>, 29 Mayıs 2022 (Çevrimiçi).

21 "Axel W. Persson", <https://kulturpersoner.uppsalakyrkogardar.se/en/axel-w-persson/>, 22 Ağustos 2021 (Çevrimiçi).

22 <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=7106>, 29 Mayıs 2022 (Çevrimiçi).

literatüre de katkı sunmuştur. Akademik camiada tanınırlığının artmasında yürütmüş olduğu arkeolojik kazıların önemli bir yeri vardır. Bu kazıları yürüttüğü ülkelerden biri de Türkiye'dir.

2. Persson'un Türkiye'de Kazı İzni Alma Süreci ve Yapmış Olduğu Kazılar

Axel Waldemar Persson, Türkiye'den önce uzun bir süre Yunanistan'da kazı ve araştırma faaliyetlerinde bulunmuştur. Öncelikle 1934 yılında Selçuk-Aydın hattının güneyinde, Arabasar (Arabsar/Arıp Hisar²³) ve Milas mevkilerinde kazı yapmak istemiştir. Ardından 1935 yılında Batı Anadolu ziyaretinde saha araştırması yapmış ve arkeolojik kazı yapılabilecek alanları belirlemiştir.²⁴

Persson, Türkiye'de kazı izni alma sürecinde İsveç Büyükelçiliği'ni devreye sokmuştur. Persson'un Selçuk-Aydın hattının güneyi ve çevresindeki bazı mevkilerde yapmak istediği kazıya ilişkin talep 1934 Temmuz'unda İsveç Büyükelçisi tarafından bir mektupla Hariciye Vekâleti'ne bildirilmiş ve Vekâlet de askerlikçe bir mahzuru olup olmadığını öğrenmek amacıyla durumu Büyük Erkânıharbiye Reisliği'ne (Genelkurmay Başkanlığı) iletmıştır.²⁵ 2 Ağustos 1934 tarihli cevap, ilgili makamdan izin alınmadığı yönünde olmuştur²⁶ ve böylelikle Persson'un kazı yapma talebi reddedilmiştir.²⁷ Esasen kazıya izin verilmemesinin temel nedeni askerî açıdan mahzurlu bulunmuş olmasıdır.²⁸

Kazı izni alamayan Persson şartları daha da zorlamıştır. Gelişmekte olan Türkiye-İsveç ilişkileri²⁹ ve buna binaen İsveç Veliahdı'nın eşi ve çocuklarıyla birlikte Eylül

23 Aslında burası Alabanda Antik Kenti'nin olduğu yerdedir. Günümüzde ise Aydın-Çine'ye bağlı Doğanıyurt köyünün o dönemki ismidir.

24 Pontus Hellström, "100 Years of...", s. 242.

25 *BCA*, 539/220652.212766.1.

26 *BCA*, 539/220652.212766.2.

27 Mehmet Akif Erdoğan, "Çanakkale Savaşlarının Yıldönümü Vesilesiyle İsveç'i Hatırlamak", <https://www.dokuzeyul.com/9-sutun/canakkale-savaslarinin-yildonumu-vesilesiyle-isveci-hatirlamak-h181862.html>, 29 Mayıs 2022 (Çevrimiçi).

28 *BCA*, 539/220652.212766.5. Çünkü Karya bölgesindeki dağlık alan Oniki Adalar'a yakınlığından ötürü askeri açıdan stratejik bir öneme sahipti. Pontus Hellström, "100 Years of...", s. 242.

29 İsveç ile olan ilişkiler XVI. yüzyılın sonlarına kadar dayanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu ile doğrudan doğruya diplomatik temaslar 1587'de gerçekleşmiştir. Theolin, *The Swedish Palace...*, s. 25. XVII. ve özellikle de XVIII. yüzyıllarda Osmanlı-İsveç ilişkileri siyasi, askeri ve ticari alanlarda giderek gelişme kaydetmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde ise iki ülke arasındaki ilişkiler tam karşılıklılık ilkesi çerçevesinde yürütülmüştür. Türkiye-İsveç ilişkilerinin geliştirilmesinde Gazi Mustafa Kemal'in "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesine verdiği önemin yanı sıra İsveç'in yeni kurulmakta olan Cumhuriyet ile ilişkilerini pekiştirmek istemesinin de önemli bir etkisi vardır. İsveç hükümetinin İstanbul'daki büyükelçiliği aracılığıyla 16 Haziran 1923'te Göteborg'da düzenlenecek olan sergiye ve ardından ülkenin diğer şehirlerine planlanan ziyaretlere bir Türk gazetecinin de katılması talebini bildirmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir. 1924 yılına gelindiğinde ise İsveç ile Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. Bu süreci Ankara'da kurulacak olan Telsiz Telgraf İstasyonu ile otomatik telefon şebekesi için gerekli eğitimi almak

1934'ten Ocak 1935'e kadar sekiz ülkeyi kapsayan Ortadoğu gezisine Türkiye'yi de dahil etmesi³⁰ Persson için önemli bir fırsat olmuştur.³¹ 17 Şubat 1935 tarihli bir yazıda İsveç Veliahdı'nın Türkiye'de bulunduğu günlerde Persson'un kazı talebini yinelediği ve bu nedenle kazı izni verilip verilemeyeceğinin tekrar değerlendirilerek yazıyla bildirilmesi istenmiştir.³² Şubat ayının sonlarında Persson'un kazı yapmak istediği bölgenin ayrıntılı bir krokisinin gönderilmesi Türk makamlarınca talep edilmiştir.³³ Mart ayının sonlarına gelindiğinde ise İsveç Büyükelçiliği'nden W. Winther tarafından Maslahatgüzar Hulusi Fuat Tugay'a gönderilen yazıda konunun önemine bir kez daha vurgu yapılarak Arkeolog Hjalmar Larsen'in de kazıya katılma talebi ve Persson'un onunla birlikte bir hazırlık ziyareti yapmak istediği dile getirilmiştir.³⁴

Türk makamlarının istediği krokilerinin gönderilmiş olduğu 2 Nisan 1935 tarihli yazıda belirtilmiş ve bunun yanı sıra İsveç Veliahdı'nın bu kazıyla ilgilendiği, Hjalmar Larsen'in de kazıya katılacağı bilgisi verilerek konunun öneminin altı çizilmiştir.³⁵ 20 Nisan 1935 tarihli belgede ise buna cevaben askeri garnizonlara girmek şartıyla askerlik açısından bir mahzur görülmediği bildirilmiştir.³⁶ Buna binaen 29 Mayıs 1935'te Maarif Vekaleti tarafından Başvekalete gönderilen yazıda Persson'un Milas ve Çine yöresinde araştırma ve kazı yapmasında bir sakınca olmadığı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra *"isimleri geçen yerlerde birbirini ardınca ve bir memurumuzun bakımı altında kazı yapılması için Vekiller Heyetinden bir karar alınmasına delâletinizi derin saygılarımla*

üzere bazı yönetici, mühendis ve makinistlerin 1925 yılında İsveç'e gönderilmeleri izlemiştir. İsveçli bazı uzmanlar da çeşitli görevlerde çalışmak üzere ülkemizde istihdam edilmişlerdir. İlerleyen süreçte İsveç firmaları Türkiye'de liman ve demiryolları inşa etmeye başlamıştır. 1928 yılında ise iki ülke arasında Ticaret ve Seyri Sefain Antlaşması imzalanmıştır. Mehmet Temel, "Cumhuriyet Arşivi Belgelerine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye-İsveç İlişkileri", *SUTAD*, S. 42, Güz 2017, s. 397-405. Özellikle ekonomik ve sınai ilişkiler, İsveç kuruluşlarının 1920'ler ve 1930'ların reformlarına katkıda bulunmalarıyla birlikte daha da gelişmiştir. Aynı şekilde diplomatik ilişkiler de bu süreçte gelişme kaydetmiştir. 1931'den 1934'e kadar İsveç temsilciliği Türkiye Cumhuriyeti nezdinde ülkesini resmen temsil yetkisine sahip olabilmek amacıyla İstanbul'daki İsveç Sarayı'ndan Ankara'ya kademeli olarak taşınmıştır. Konsoloslüğün kurulduğu 1953 yılına kadar İsveç Sarayı, Ankara'daki temsilcinin sayfiyesi olarak hizmet görmüştür. Sture Theolin, *The Swedish Palace...*, s. 163, 207. Cumhuriyet döneminde gerçekleşen en üst derecede ziyaret ise belirtildiği üzere 1934 yılında İsveç Veliahdı Gustaf Adolf'un Türkiye ziyareti olmuştur.

30 Evren Küçük, "İsveç Veliahdı VI. Gustaf Adolf (1882-1973)", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/isvec-veliahti-vi-gustaf-adolf-1882-1973/>, 29 Mayıs 2022 (Çevrimiçi).

31 Bu ziyaret aynı zamanda bir dönüm noktası olarak da kabul edilmektedir. Bu durumun nedeni iki asır boyunca İstanbul'da faaliyet gösteren İsveç Sefirliği'nin, 1934 yılında elçilik binasının Ankara'da açılmasıyla birlikte temsil yerinin değişmesi ve İsveç'in artık Ankara'da temsil edilmesidir. Evren Küçük, *Türkiye-İsveç İlişkileri (1918-1938)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2016, s. 229.

32 *BCA*, 539/220652.212766.5.

33 *BCA*, 539/220652.212766.6.

34 *BCA*, 539/220652.212766.10.

35 *BCA*, 539/220652.212766.8.

36 *BCA*, 539/220652.212766.16.

dilerim.” ifadelerinin ardından yer isimlerinin bir listesi yazıya eklenmiştir. Bu yerler Alabanda, Alinda, Hydissos, Labraunda, Olymus, Mylassa, Lagina, Stratonicea ve Casossus antik kentleridir.³⁷ Persson, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün imzaladığı 3 Haziran 1935 tarihli kararname ile Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında yukarıda belirtilen yerlerde, birbiri ardınca ve bir memurun gözetimi altında kazı yapma iznine sahip olmuştur. Bu kararnamada Persson’un İsveç Veliahdı’nın himayesinde Yunanistan’da kazı yaptığı ve Arkeoloji Kurumu üyesi olduğu bilgisi yer almıştır.³⁸

İsveç Veliahdı, Uppsala Üniversitesi’nde eğitim almıştır ve kişisel ilgisi Prens’in arkeoloji alanında uzmanlaşmasını sağlamıştır. Hatta Uppsala yakınlarındaki arkeolojik kazılara katıldığı gibi bir mezar höyüğünün araştırılmasına dair makale de (*Undersökning af en grafhög vid Tinkarp nära Sofiero*)³⁹ yazmıştır.⁴⁰ Öyle görünüyor ki, arkeoloji bilimine olan ilgisi ve eğitimini Uppsala Üniversitesi’nde almış olması Veliahd ile Persson’un yollarını kesiştirmiştir. Daha önemli olarak Persson’un Türkiye’deki kazı taleplerindeki referansı bizzat İsveç Veliahdı olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti tarafından Persson’a verilen kazı izninde de bu durumun altı çizilmiştir. 1935 yılı haziran ayı ile birlikte Persson artık resmi kazı izniyle Türkiye’dedir ve kazı yapacağı ilk yeri Milas’taki Genciktepe olarak belirlemiştir.

2.1. Genciktepe Kazısı

Prehistorik dönemde Ege Havzası’nda (Yunanistan, Adalar ve Anadolu) hüküm sürmüş medeniyetlerin ortak bir kültüre sahip oldukları anlayışı, Yunanistan’a bağlı Berbatı ve Dendra’da arkeolojik kazılar yapan Persson’u Türkiye’de de araştırma yapmaya sevk etmiştir. Öyle ki Persson, Selçuk-Aydın hattının güneyinde belirlediği yerlerde yapacağı arkeolojik kazılardan bu ortak kültüre ait bağlantı ve bulgular elde etmeyi amaçlamıştır. Persson aynı zamanda bir filolog olması hasebiyle prehistorik dönemde Ege Havzası’nda hüküm sürmüş medeniyetlerin yazılarıyla bu bağlantıyı kanıtlama yoluna gitmiştir. Buna binaen Batı Anadolu’da Karya medeniyetinin izlerini sürmüştür.⁴¹

37 *BCA*, 539/220652.212766.11. Bkz.: Ek 1.

38 *BCA*, 30.18.1.2/55.45.11.; Hâmit Zübeyr Koşay vd., *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Çağlarında Türk Kazı Tarihi*, C 1/2. Kitap, TTK, Ankara, 2013, s. 617.

39 Gustaf Adolf, “Undersökning af en grafhög vid Tinkarp nära Sofiero”, *Fornvännen Journal of Swedish Antiquarian Research*, S. 1, 1906, s. 53-62; <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:1224211/FULLTEXT01.pdf>, 4 Haziran 2022 (Çevrimiçi).

40 Evren Küçük, “İsveç Veliahdı VI. Gustaf Adolf (1882-1973)”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/isvec-veliahti-iv-gustaf-adolf-1882-1973/>, 29 Mayıs 2022 (Çevrimiçi).

41 Axel Waldemar Persson, *Prehistoryada Yunanistanla Küçük Asya Arasındaki Münasebetler*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937, s. 1-2.

Persson, kazı izni almasının ardından Karya medeniyetinin izlerini Milas ve çevresinde aramıştır. Yaptığı saha çalışmasında kentin birkaç kilometre güneydoğusunda ve büyük kesme taşlardan inşa edilmiş duvar kalıntılarının yer aldığı Genciktepe, Persson'un dikkatini çekmiştir.⁴² Akabinde Genciktepe'de bir sondaj yapılmıştır. Çalışmalar sırasında 1 metre derinliğe inilmiş; bu kotta tarih öncesi devirlere ait duvar kalıntıları ve seramik parçaları bulunmuştur. Ele geçirilen bu seramik parçalarının önemli bir bölümü Minos ve Miken uygarlıklarına, az sayıda seramik parçası ise Yunan ve Roma devirlerine aittir.⁴³

Yapılan sondaj basına da yansımıştır. *Anadolu* gazetesi 27 Haziran'da "İsveç Profesörü İzmir'de", *Cumhuriyet* gazetesi ise 30 Haziran'da "Bir İsveç âlimin yaptığı tetkikat" başlıklı haberleriyle Persson'u sütunlarına taşımıştır.⁴⁴ Persson, Selçuk Müzesi Müdürü Vehbi Bey tarafından yürütülen Genciktepe Kazısı ilgili düşüncelerini Vali ile görüştüktan sonra basında dile getirmiştir. Haberde şu ifadeler yer almıştır:

"...Verdiği izahata göre, Milâsın 3 buçuk kilometre [kilometre] ilerisinde Kuyrukluhisarın alt kısmındaki Gencik tepesinde beş sondaj yapılmış, iyi neticeler alınmıştır. Burada bulunan türabî parçalar, milâddan 14 asır evvelki Misinyen medeniyetine aiddir. Aynı yerde Karyalılar ve Elenistik devirlerin eserleri bulunmuştur. Martta burada büyük hafriyat yapılacaktır. Profesör, Selçuktaki, Efesteki eserleri görmüş kendisine albüm hediye edilmiştir. Profesör Atinanın 75 kilometre cembunda Neoplîyon şehrinin on beş kilometre uzağında Vendra Midea köyünde yaptığı hafriyatta Misinyen devrinden kalma ve İmporatora aid bir mezar ve bunun içinde küpe, gerdanlık, yüzük ve saire bulunmuştur. Bunlar Atina müzesine kaldırılmıştır. Bir Amerikalı, bu eşyaya 3,5 milyon dolar vermiş, reddedilmiştir. Profesör, eski Yunanistan medeniyetleri ile Anadolu kıyılarındaki medeniyet eserlerini aramakta ve Giridle Adalar arasındaki eserlerin mukayeselerini yapmaktadır. Milâs sondajlarında yüksek Misin ve Mineon medeniyetlerinden parçalar bulunmuştur. Profesör, İzmirde ve Türkiyedeki ileriliğin inanılmayacak derecede olduğunu, seyahatte kolaylıklar ve büyük nezaketler gördükten sonra Yunanistanda marta kadar hafriyat yapacağını ve bu ayda Milâsa geçeceğini, evvelce Türkiyeye gelmiş olan İsveç veliahdının memleketimizden çok memnun kaldığının söyledikten sonra demiştir ki: Yalnız öntük cihetinden değil, her cihetten memleketiniz çok zengindir. Öntükleri ile de Yunanistan öntüklerinden çok üstündür."⁴⁵

42 Pontus Hellström, "100 Years of...", s. 242.

43 Persson, sondaj çalışması yaptığı yerin ismini "Genzik tepe" olarak ifade etmiştir. Axel Waldemar Persson, *Prehistoryada Yunanistanla...*, s. 6.

44 "İsveç Profesörü İzmir'de", *Anadolu*, 27 Haziran 1935, s. 4; "Bir İsveç âliminin yaptığı tetkikat Profesör memleketimizdeki eski eserleri arıyor", *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1935, s. 5.

45 "Bir İsveç âliminin yaptığı tetkikat Profesör memleketimizdeki eski eserleri arıyor", *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1935, s. 5.

Haberdeki “Misinyen” ifadesiyle Miken Uygarlığı ve “Minoen” ifadesiyle ise Minos Uygarlığı kastedilmiştir. Ayrıca Milas’ta yapılan sondajlarda farklı devirlere ait eserler bulunduğu ve 1936 yılının mart ayında geniş çaplı bir kazı yapılacağı belirtilmiştir. Persson, Genciktepe’de planladığı geniş çaplı kazı öncesi bu haber yazısıyla adeta kendi tanıtımını yapmıştır. Öncelikle Atina yakınlarındaki Midea’da yaptığı kazı çalışmasından bahseden Profesör, kazıdaki buluntuların Atina Müzesi’ne taşındığını söyleyerek çalışmalarını hem kanunlara hem de etik ilkelere dayanarak yürüttüğünün altını çizmiştir. Dahası yaptığı çalışmaların son derece kıymetli olduğunu ve hatta kazıda çıkan buluntulara bir Amerikalı’nın üç buçuk milyon dolar verdiğini vurgulamıştır. Yunanistan’da 1936 yılının mart ayına kadar kazısının olduğunu ve haziran/temmuzda Milas’ta olacağını söyleyen Persson, İzmir ve Türkiye’nin gelişmişliğinden bahsetmesinin yanı sıra Türk insanın misafirperver olduğuna da atıfta bulunmuştur. Türkiye’nin her konuda zenginliğinin yanı sıra eski eserler bakımından da Yunanistan’dan üstün olduğunu ifade eden Persson öyle görünüyor ki bu övgü dolu sözlerle bir kamuoyu oluşturmak istemiştir.

Persson, kazı çalışmalarıyla ilgili olarak *Cumhuriyet* gazetesinin yanı sıra *Akşam* gazetesine de demeç vermiştir. Demecinde tıpkı daha önceki söylemlerinde olduğu gibi Türkiye ve Türk insanına övgü dolu sözlerini devam ettirmiştir. Hatta muhabirin geçmişteki Türkiye ile o günkü Türkiye arasındaki farkı sorması üzerine Persson’un verdiği cevap gazetede “-Hayret, hayret! dedi. Başka söz bulamıyorum. Hangi millette bu kadar seri bir terakki görülmüştür? Bugün bankada bir işim vardı. İş bankasına gittim. Orada genç Türk kızlar ile erkeklerinin bir arada, sakin ve muntazam çalıştıklarını görünce kendimi bir İsveç bankasında sandım. Memleketinizdeki inkılâp ve imar hareketlerindeki yükseliş ve ilerleme dev adımlar ile gidiyor, takdir etmemek mümkün olmaz.” ifadeleriyle yer bulmuştur.⁴⁶

Persson’un 1936 yılı ortalarına kadar Yunanistan’daki kazılarına devam ettiği ve dolayısıyla o süreçte Milas bölgesindeki kazılara devam edemediği gazete haberlerinden anlaşılmaktadır. 1935 yılında çıkan kararnamede kazı yapılacak yerlerin isimleri arasında Mylassa geçmiş ve muhtemelen Genciktepe de buraya bağlı bir yer olduğundan ismi zikredilmemiştir. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından imzalanan 8 Mayıs 1936 tarihli kararnameyle de Genciktepe Kazısı’nın Genelkurmay Başkanlığı’nın izni ve Hariciye Vekaleti’nin isteği doğrultusunda Prof. Dr. Axel Waldemar Persson idaresinde yapılacağı bildirilmiştir.⁴⁷

46 Haberde Persson’un İzmir’in işgal sürecinde Türkiye’de bulunduğu satır arasında belirtilmiştir. “Eski eserler araştırması”, *Akşam*, 1 Temmuz 1935, s. 5.; Bkz.: Ek 2.

47 *BCA*, 30.18.1.2/64.36.12.

Genciktepe Kazısı ile birlikte Persson'un Türkiye'deki tanınırlığı artmış ve tıpkı kendi ülkesinde olduğu gibi burada da akademik çevrenin öne çıkan isimlerinden biri haline gelmiştir. 20-25 Eylül 1937 tarihlerinde düzenlenen II. Türk Tarih Kongresi'ne davetli olması bu durumu destekler niteliktedir. O dönemde kurultay olarak anılan bu kongreyi basın da yakından takip etmiş ve o günlerde Afet İnan'ın vermiş olduğu çay daveti basına yansımıştır. Davette Florya ve Boğaz'da yat turuna çıkmış ve Persson'un da aralarında bulunduğu davetlilerin fotoğrafları *Akşam* gazetesinin sütunlarına yansımıştır.⁴⁸ *Cumhuriyet* gazetesi de "Tarih kurultayı bugün toplanıyor" başlıklı haberde kurultayda bulunan profesörleri ülkelerine göre ayırmış ve İsveç'ten Persson'un da kurultaya katıldığını belirtmiştir.⁴⁹ Kongrenin kapanışında ise Persson, İsveç'i temsilen bir konuşma yapmıştır.⁵⁰ Persson bu kongrede "Prehistoryada Yunanistanla Küçük Asya Arasındaki Münasebetler" başlıklı tebliğini sunmuş ve bu tebliğ daha sonra makaleye çevrilmiştir. Makalede Genciktepe ile ilgili sondaj çalışmalarından kısaca söz eden Profesör, prehistorik duvar kalıntısı ve seramik parçaları bulduklarını dile getirmiştir.⁵¹

Genciktepe'deki 1938 yılı kazıları mart ayında başlamış⁵² ve 2 mayısa kadar sürmüştür. Çalışmalar Prof. Dr. Axel Waldemar Persson başkanlığında ve İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürü Selahattin Kantar denetiminde gerçekleşmiştir (Fotoğraf 3)⁵³. Persson'un kazı ekibinde Mogends Gjodesen, Arthur Hald, Bo Svensson, Torgny Sæve-Söderbergh⁵⁴ asistanlık yapmış ve kazıya yaklaşık 50 işçi katılmıştır.⁵⁵

48 "Tarih kurultayı bugün saat on beşte açılıyor", *Akşam*, 20 Eylül 1937, s. 5.

49 "Tarih Kurultayı bugün toplanıyor", *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1937, s. 1.

50 Merve Özkılıç, *1937 İkinci Türk Tarih Kongresi Sergisinde Arkeoloji, Sanat ve Mimarlık Tarihinin Temsili*, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016, s. 22.

51 Bu makale 1937 yılında kitapçık olarak yayımlanmıştır. Bkz.: Axel Waldemar Persson, *Prehistoryada Yunanistanla...*

52 Kazıya başlanacağı basında da yer bulmuştur. "İzmir çevresinde kazılar", *Ulus*, 9 Mart 1938, s. 2; "Milâs civarında Gencik tepede İsveçli arkeologlar mühim araştırmalar yapacaktır", *Yeni Asır*, 19 Mart 1938, s. 4; "Milâsta İsveçli arkeologlar hafriyata başlıyor", *Haber*, 24 Mart 1938, s. 6. Pontus Hellström 1938 yılı kazılarında bölgeye 19 Mart itibarıyla geldiğini nakletmektedir. Ayrıca kazıya başlanmadan önce gerek arazinin mülkiyeti ve gerekse satın alma işlemlerine ilişkin birtakım aksaklıkların çıktığını da dile getirmektedir. Persson'un kazı yapabilmek amacıyla kazı alanının mülkiyetine sahip kişiye de 100 pound ödediği ayrıntılar arasındadır. Pontus Hellström, "100 Years of...", s. 242. 1938'de 1 sterlin 616 kuruştur. Feridun Ergin, "Birinci Dünya Savaşı'nda ve Atatürk Döneminde Fiyatlar ve Gelirler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C III, S. 7, 1986, s. 82.

53 <https://www.alvin-portal.org/alvin/imageViewer.jsf?dsId=ATTACHMENT-0001&pid=alvin-record:97853> (28.08.2022)

54 Torgny Sæve-Söderbergh'in Türkiye'deki diğer çalışmalarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Pontus Hellström, "100 Years of...", s. 242.

55 Torgny Sæve-Söderbergh, Pontus Hellström, "Excavations at Gencik Tepe", s. 75-76. Bu makale 1938 yılındaki kazı raporunu içermektedir. İçeriğinde kazının yapıldığı döneme ait fotoğraflar ve çizimler yer almaktadır.

Fotoğraf 3: Prof. Dr. Axel Waldemar Persson Arşivi'nde Yer Alan İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürü Selahattin Kantar'ın Fotoğrafı.

Güneyden kuzeye 58-66 m ve doğudan batıya ise 52-55 m ölçülerine sahip bir teras-tan oluşan Genciktepe'de yapılan çalışmalarda bir kutsal alan/tapınak keşfi amaçlanmıştır. Burada yapılan kazılarda taş bloklarla oluşturulmuş duvarlar, tapınağın temel kalıntıları, Bizans dönemine ait bir kilise/şapel ve ayrıca mezarlar ortaya çıkartılmıştır. Bununla birlikte kazının amacına yönelik olarak tapınağın kalıntıları üzerine yoğunlaşmıştır. Kazılar sonucunda Miken, Helenistik, Roma, Bizans gibi farklı medeniyetlere ve dönemlere ait seramikler ele geçirilmiştir. Bunun yanı sıra pithos ve farklı türde gömülere de ulaşılmıştır. Bazı mezarlarda ise Geç Geometrik ve Sub Geometrik dönemlere ait vazolar bulunmuştur.⁵⁶ Kazı, mevsim ve hava koşulları nedeniyle 2 Mayıs 1938 tarihinde son bulmuştur.⁵⁷

1938 yılı kazılarının tamamlanmasının ardından basında bu kazılarla ilgili çeşitli haberler yer almıştır. 7 Mayıs 1938 tarihinde *Anadolu* gazetesinde çıkan haberde yapılan kazı sonucunda bir mezar, birkaç kilise ve bazı evlerden oluşan bir site/alan keşfedildiği bilgisi okuyucuya aktarılmıştır. Persson konuyla ilgili olarak basına verdiği demeçte şunları söylemiştir:

56 Anıl Arslan, *Mylasa'da Yerel Tanrılar ve Kutsal Alanlar*, Aydın, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, s. 54-66; Ayrıca bkz. Torgny Säve-Söderbergh, Pontus Hellström, "Excavations at Gencik Tepe", s. 75-107.

57 Pontus Hellström, "100 Years of...", s. 242.

“Şimdiye kadar Karyalılara aid bir mezar bulunmuştur. Bu mezar, milâttan önce 1200 yılına aittir. Kemikler toprak içinde olduğu gibi durmaktadır. Kazdığımız yer küçük bir sitedir. Burada bir kilise ve milâttan evel 300 üncü yıla aid bir mabed çıkmıştır. Kilisenin içinde birçok mezarlar vardır. Bu mezarlar milâttan sonra 500 üncü yıla aittir ve hıristiyan mezarlarıdır. Maksadımız Karya medeniyetinin diğer medeniyetlerle olan münasebatını aramaktır. Biz, bunun için çalışıyoruz. Birçok şeyler bulduk, bunlar bizi alâkadar etmez. Bulunan eserlerin ekserisi eski Yunanlılara aittir. Bir de Karyalıların Türk olup olmadıklarını anlamak için tetkikat yapıyoruz. Karya medeniyetini iyice tetkik ettikten sonra buna karar vereceğiz. Daha birçok somdağlar [sondağlar] yapacağız. Kazıyı yakında bırakacağız. Gelecek yıl tekrar geleceğiz. Yapılan [yapılan] hafriyatta Karyalılara kadar inilmiştir. Esrarın kuyruğu elimizdedir. Bizim hafriyatımızın eski Yunanlılarla alâkası yoktur. Biz bu gördüğümüz mabet ve eşyaları bulmak için çalışmıyoruz. Karya medeniyetini, bu medeniyetin ilk zamanına ait olması icab eden iptidâî eserlerle anlamak istiyoruz. Bu surutle umumî medeniyet hakkında bir fikir sahibi olacağız. Bu kazı için şimdiye kadar 7030 lira sarfedilmiştir. Kazı yapılan yer küçük yeşillikler çevrilmiş bir sırttı. Bir mabetle bir Hıristiyan kilisesi çıkmıştır. Buralarda birçok mezarlar numaralanmış olarak görülmektedir. Her mezarda iki ölü vardır. Birçok ta eşya bulunmuştur. Bulunan eşya bir heykel, vazolar, bakır ve bronz paralar, yüzük, testiler muhtelif seramikler, mabed taşları, yunan kitabelerden ibarettir. Bulunan mezarı gördüm. Bir küpten ibarettir. Dişler, kırılmış kafa kemiği, kol, bacak kemikleri görülmektedir. İskeletin bir eli küçük bir kabın içindedir. Küpün içi toprak dolmuştur. Bulunan eşyanın bir kısmı Milâsa nakledilmiştir. İskeletler de Milâsa nakledilecek ve muvakkaten bırakılacaktır.”⁵⁸

Persson kazı çalışmalarının yanı sıra ortaya çıkartılan eserlerin korunup sergilenebileceği bir müze için de uğraş vermiştir. Bu bağlamda Milas'ın anıtsal yapılarından biri olan Milas Firuz Bey Camii'nin müzeye çevrilmesi konusunu gündeme getirmiştir.

2.1. A. Genciktepe Kazısı Sürecinde Firuz Bey Camii'nin Müzeye Çevrilme Talebi

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Milas'ın ulaşım koşullarının zorluğu kentin sosyokültürel gelişimini olumsuz etkilemiş ve kentteki imar faaliyetleri olgun bir seviye erişememiştir.⁵⁹ Bu nedenle Genciktepe Kazısı'nda ortaya çıkartılan eserler için yeni bir yapı yapmak yerine mevcut bir yapının müzeye çevrilmesi düşünülmüştür. Akabinde Milas Firuz Bey Camii'nin müzeye çevrilmesi önerilmiştir.

58 “Milâstaki hafriyat Karya medeniyetine ait kıymetli eserler bulundu.”, *Anadolu*, 7 Mayıs 1938, s. 9; “Milâsta profesör Akselin yaptığı mühim kazılar”, *Ulus*, 9 Mayıs 1938, s. 6; “Karya medeniyeti Milâs'ta mühim eski eserler bulundu”, *Haber*, 12 Mayıs 1938, s. 6.

59 Bilgi Taşkiran, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)*, Muğla, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003, s. 154.

Milas kent merkezine hâkim bir konumda yer alan Firuz Bey Camii, Erken Dönem Osmanlı Mimarisi'nin anıtsal eserlerinden biri olup halk arasında Gök Camii⁶⁰ ve Kurşunlu Camii⁶¹ gibi isimlerle de anılmaktadır.⁶²

Zaviyeli (tabhaneli) cami plan şemasına sahip yapının önünde zemin seviyesinden daha alt kotta yer alan sivri kemerli açıklığa sahip, beş bölümlü son cemaat yeri bulunmaktadır. İç mekan ise giriş mekanı ve bu mekanın iki tarafında yer alan birer tabhane odaları ve basamakla çıkılan harimden müteşekkildir. Yapının harim kısmı ve tabhane odaları yüksek kasnaklı kubbeye, giriş mekanı ise bindirme tonoz ile örtülüdür. Son cemaat yerinin örtüsünde ise mihrap aksındaki kısımda sekiz dilimli kubbe, yan bölümlerde ise beşik tonoz kullanılmıştır. Tek şerefeli bir minaresi olan yapının avlusunun batısında kuzey-güney doğrultusunda 16 hücreden oluşan bir medrese yer almaktadır.⁶³

Milas Firuz Bey Camii'nin müze olarak kullanılmak istenmesinde abidevi boyutu, geniş avlusu, medresesi, zaviyeli plan şemasına bağlı olarak işlevselliği ve tarihi değeri etkili olmuştur denilebilir. Bu talebin arkasındaki kişinin Persson olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Genciktepe'deki 1938 yılı kazılarının 2 mayısta sonlandırılmasının ardından 16 mayısta bu caminin müzeye çevrilmesi için talepte bulunulmuştur. Ayrıca talepte, kazıda çıkan buluntuların kötü şartlar altında muhafaza edildiği belirtilmiştir ki bu da Persson'un etkisini ön plana çıkartmaktadır.

Caminin müzeye çevrilmesine ilişkin 16 Mayıs 1938 tarihli arşiv belgesi incelendiğinde talebin ayrıntıları açıklık kazanmaktadır. Buna göre, Kültür Bakanlığı, Vakıflar

60 İzzet Öztoprak-Cafer Güler-Murat Karataş-Güneş Şahin, *Cumhuriyetin XV. Yılında Türkiye*, C VII, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2015, s. 3556.

61 Üzeri kurşunla kaplı olduğu için bu isimle de anılmaktadır. Aşkıdil Akarca-Turhan Akarca, *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1954, s. 100.

62 Nuri Adıyeye, *XIX. Yüzyılda Milas Kazası*, Milas Belediyesi Kültür Yayınları, Milas, 2017, s. 65.

63 Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarîsinin İlk Devri 630-805 (1230-1402)*, İstanbul Fetih Cem'iyeti İstanbul Enstitüsü, İstanbul, 1958, s. 516-519; Aynur Durukan, "Firuz Bey Camii ve Medresesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, s. 138-139. Yapının kitabesi: "Bismillahirrahmanirahim emera bi-'imârati - Hazîhi'l-'imartî'l-mübâranketi fî eyvânî devleti'l-meliki - 's-sultan celâlî'd-dîn Bayezid Han ibn Murad Han ibn - Orhan 'azze nasrîhü ve 'umruhü min yebmi'l-ehad fî s-sâdis ve'l-'işrine min şehri safer li-seneti sen'in ve tis'ine seb'imîyeh" şeklindedir. Caminin kapısındaki celi sülüs hatta sahip inşa kitabesinde; 26 Safer 797 (21 Aralık 1394) tarihinde Osmanlı Devleti'nin Mentеше Valisi Firuz Bey tarafından inşa ettirilmiş olduğu yazmaktadır. Mihrabın iki tarafında yapının inşasında görev almış sanatkarların imzaları vardır. Buna göre mimar olarak Hasan bin Abdullah, hattat ve nakkaş olarak ise Musa bin Adil çalışmıştır. Bkz.: Abdülhamit Tüfekçioğlu, *Erken Dönem Osmanlı Mimarîsinde Yazı*, T.C. Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri, Ankara, 2001, s. 82; Zeki Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarîsinde Sanatçılar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995, s. 356. Yapının süslemeleri için bkz.: M. Baha Tanman, "Anadolu Türk Mimarlığında Kullanılmış Bir Silme Türünün Kökeni ve Gelişimi Hakkında", *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağamı*, C. II, Suna- İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, 2008, s. 1124-1134; Emine Ünal, *Milas Firuz Bey Camii Süslemeleri*, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Umum Müdürlüğü'nü ilgi tutarak Başbakanlık Makamı'na gönderdiği yazıda; İsveçli Profesör Persson tarafından yürütülen kazıda Karyalılar'a ait önemli eserlerin çıktığını ve bu eserlerin teşhiri için İzmir Müzesi'ne naklinin çok masraf gerektireceğinden Milas'ta kalması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca çıkan eserlerin korunup teşhir edilmesi için Firuz Bey Camii'nin uygun olduğu belirtilerek bu yapının Vakıflar İdaresi'nden Maarif'e devredilmesi istenmiştir.⁶⁴ Bakanlık talebinde; Milas kentinde oluşturulacak müzenin ulaşım maliyetini ortadan kaldırmasını ve kazı sonucunda ortaya çıkan eserlerin bulunduğu kentte, bir başka ifadeyle Milas'ta korunması gerektiğini gerekçe olarak göstermiştir. Buna ek olarak Başbakanlık Makamı'na gönderilen yazıda yer alan “*Bu suretle etrafta ve yerde sürünen eserler de muhafaza altına alınmış olacaktır.*” İfadesiyle durumu bir nebze dramatikleştiren bir cümle olsa da buluntuların olumsuz koşullarda muhafaza edilmeye çalışıldığı dile getirilmiştir.

Resmi makamlara gönderilen talepten iki gün sonra, 18 Mayıs 1938 tarihli *Yeni Asır* gazetesinde yer alan “*Gencik Tepede eski devirlere ait eserler bulundu*” başlıklı haberde kazı çalışmasının ayrıntıları şu ifadelerle sütunlara yansımıştır:⁶⁵

“...şimdiye kadar yapılan hafriyatta milâttan 1200 yıl evveline ait eserler, nikel medeniyetiye heması seramik ve mezarlar bulunmuştur. Bu buluşları tarihi büyük kıymeti vardır ve haricte büyük bir alâkayla takip edilmektedir. Geçen hafta Ankara'ya giden profesör avdet etmiştir. Bu gün B. Salâhattinle birlikte Milâsa hareket ederek tetkiklerine devam edecektir...”

Haberde kazıyla ilgili bilgilerin verilmesinin yanı sıra Persson'un bir süreliğine Ankara'da bulunduğu değinilmesi dikkat çekici bir durumdur. Persson'un Ankara ziyaretinde gündem konusunun, kazı sonuç raporu ve Milas Firuz Bey Camii'nin müzeye çevrilme talebi olması ihtimal dahilindedir.

19 Mayıs 1938 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde ise “*Milâsta tarihî araştırma yapılıyor Bir İsveç profesörü mühim eserler buldu*” başlıklı haber yer almıştır. Haberde Persson'un Genciktepe'de daha önceleri yaptığı sondajlardan sonra 1938 yılının mart ayında araştırma yapmak için Milas'a geldiğinden ve çalışmalarından bahsedilmiştir. Profesörün itina ile çalıştığına şu sözlerle vurgu yapılmıştır:⁶⁶

“...Güzel bir tesadüf, bugün profesör aylardanberi sarfettiği mesainin güzel bir semeresini bulmuş, bunun üzerinde çok dikkat ve itina ile çalışıyordu. Bulduğu eser, Milâddan 1200 sene evveline aid, Karyalıların an anesine göre bir küp içerisinde gömülmüş Karyalı iskeleti idi.

64 Belgelerde cami için “Firuz Paşa Camii” ifadesi kullanılmıştır. *BCA*, 30.10.0.0/192.317.4.3.

65 “Gencik Tepede eski devirlere ait eserler bulundu”, *Yeni Asır*, 18 Mayıs 1938, s. 2.

66 *Cumhuriyet*, “Milâsta tarihi araştırma yapılıyor”, 19 Mayıs 1938, s. 8.

Zaman ve asırların altında bir kısmı kırılan küpün içindeki iskeleti tamamen meydana çıkarmak için ameleler profesörün nezaretinde yavaş yavaş dikkatle çalışıyorlardı. Bir ziyaretçi kafesinin kendisini ve kazıyı görmek için Muğladan gelişi profesörü ayrıca memnun ve mütehasis etmişti.”

Haberin devamında ise Persson’a kazıyla ilgili yöneltilen sorulara yer verilmiştir.⁶⁷ Gazetede yer alan bu haber, Persson’un çalışmalarını basın yoluyla duyurmuş olduğunu göstermektedir. Bakanlığa yapılan talebin hemen akabinde haberlerin basına yansması da tesadüfi değildir. Profesör’ün amacı muhtemelen basın yoluyla yetkililere ve devlet kademesine, yaptığı çalışmaların önemini duyurarak Milas Firuz Bey Camii’nin müze olarak kullanılmasının yolunu açmaktır. Persson bu amaç doğrultusunda muhabirin “*Karyalılar Türk müdür?*” sorusuna bile kendisinin de bunu merak ettiğini ve asıl cevabını araştırmalar sonucunda vereceğini söyleyerek politik bir tutum izlemiştir. Bu tutumu izlemesinde 1930’lu yılların popüler meselesi olan Türklük kavramının etkili olduğu söylenebilir. Persson’un röportajda Karyalılar ve Türklük kavramlarını birlikte kullanması da kamuoyu nezdinde ilgi uyandırmak istediğinin bir göstergesi olarak görülebilir.

28 Mayıs 1938 tarihinde Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından Başvekâlet makamına gönderilen yazıda Milas Firuz Bey Camii’nin kadro dahilinde ve ibadete açık bir cami olduğuna vurgu yapılarak burasının Milas gibi kalabalık nüfusa sahip bir yerde halkın ibadet ihtiyacını karşıladığına değinilmiştir. Kadro dahili camilerin başka işler için kullanılması uygun görülmediğinden ve bu durum kanunu aykırı olduğundan Maarif’e devredilmesinin uygun görülmediği hususunda görüş bildirilmiştir.⁶⁸ Başvekâlet tarafından 30 Mayıs 1938 tarihinde Maarif Vekaleti’ne gönderilen yazıda da Vakıflar Umum Müdürlüğü’nün olumsuz görüşü ilgi tutularak, “*buna nazaran bu tasavvurdan sarfınazar buyurulmasını rica ederim.*” ifadeleriyle Milas Firuz Bey Camii’nin müze olarak kullanılması reddedilmiştir.⁶⁹

67 “Suallerimize tehâlikle cevap veriyordu. Evvelâ şimdiye kadar topraklarında sakladığı eski medeniyetin izlerini kimsenin bilmediği bu tepenin hangi saiklerle seçildiğini sordum. Profesör, tevazula gülerek tetkiklerimiz bize gösterdiği yol dedi. Tepe bir siteyi göstermekte, üzerindeki mabed duvarları Milâddan 200 sene evvel inşa edildiği kazıdan çıkan para ve seramiklerle anlaşılmaktadır. Keza sitenin bir tarafında kilise enkazı, kadın erkek yanyana gömülmüş hıristiyan mezarları mevcuttur. Fakat bunlar, profesörün söylediğine göre Milâddan 500 sene sonra yaşamış hıristiyan halka aid olup profesörün tetkikatı haricindedir. Profesör asıl Karyalı’ları ve onların medeniyet izlerini aramaktadır. Bugün bulduğu mezar bu bakımdan çok kıymetlidir Bu mezarı bulmak için tepeyi üç, dört metre kazmak icab etmiştir. Milâddan 500 sene sonraya aid olduğu söylenen mezarlar bu Karya mezarından bir buçuk metre daha yüksektedir. Profesöre ikinci bir soru daha sordum: Karyalı’lar Türk müdür? Gülerken ben de bunu bilmek istiyorum. Fakat asıl kat’i sözü tetkikatımızın sonuna bırakmak daha doğru olacak, dedi. Şimdiye kadar Gencik tepesindeki kazılar için 7000 lira sarfedilmiştir. Kazıya bugünlerde nihayet verilecek, gelecek sene de araştırmalara devam edilecektir. Profesöre son olarak şu soruyu sordum: Mesainiz müsbet ve faydalı netice vermiş midir? “Milâsta tarihi araştırma yapılıyor”, Cumhuriyet, 19 Mayıs 1938, s. 8.

68 BCA, 30.10.0.0/192.317.4.2.

69 BCA, 30.10.0.0/192.317.4.3.

Milas Firuz Bey Camii'nin müzeye çevrilme talebinin reddinin ardından Genciktepe'deki 1938 yılı kazılarında ortaya çıkan buluntular İzmir'e nakledilmiştir. Öyle ki, *Yeni Asır* gazetesindeki “Bir İsveç Arkeolog heyeti⁷⁰ şehrimize geldi” başlıklı haberde bu duruma ilişkin bilgi yer almaktadır. “...*Genciktepede çıkarılan Karya eserleri 18 kasa içinde İzmir'e getirilmiştir. Bunlar Milâttan öncesi devirlerine aittir.*”⁷¹ ifadelerinden Genciktepe'deki kazılarda ortaya çıkartılan eserlerin İzmir'e nakledildiği anlaşılmaktadır. Haziran 1939'da ise Karyalılara ait bazı eserlerin İzmir Müzesi'ne getirilerek restore edildiği basına yansımıştır.⁷² Böylelikle Başbakanlık başta olmak üzere resmî kurumlar, Milas Firuz Bey Camii'nin ibadete açık olmasından yana bir tutum izlemiştir. Kazılardan çıkan eserlerin korunmasına yönelik çözümü de eserleri İzmir'e naklederek bulmuştur. İlerleyen aylarda ise savaş tehdidi⁷³ ve/veya Türkiye ile İtalya arasındaki siyasi gerilim nedeniyle Persson kazılarına devam edememiştir.⁷⁴ Ardından Dendra'daki kazılarına dönmüştür.⁷⁵ Akabinde II. Dünya Savaşı'nın başlaması Persson'un Türkiye'deki çalışmalarına ara vermesine neden olmuştur. Belirtildiği üzere Persson, savaş sürecinde eşiyile birlikte Kızılhaç'ın hizmetinde Yunanistan'da yardım faaliyetlerine katılmıştır. Savaşın sonraki dönemde ise Türkiye'ye gelerek Labraunda Kazısı'na başkanlık yapmıştır.

2.2. Labraunda (Labranda) Kazısı

Persson, Karya kültürüyle ilgili bulgulara ulaşmak amacıyla Milas'ta saha araştırması yapmış; buna binaen Milas'a hakim bir konumda ve bir dizi yapay teras üzerinde kurulmuş⁷⁶ Labraunda'da kazı yapmayı planlamıştır. Aynı zamanda bir filolog olan Persson'un bu kazıyı yapmak istemesinin diğer bir nedeni ise Linear A ve B yazılarını deşifre edecek Karya yazıtlarını bulmak istemesidir.⁷⁷ Böylelikle Persson, Labraunda'nın Karya kültüründeki yeri ve önemini ortaya koymak istediği gibi aynı zamanda Karya kültürünün Minos kültürüyle bağlantılı olduğu fikrini de yapılacak kazılardan hareketle

70 Gazetede heyetin ikisi kadın olmak üzere dokuz kişiden oluştuğu bilgisi yer almıştır. “Bir İsveç arkeolog heyeti şehrimize geldi”, *Yeni Asır*, 11 Nisan 1939, s. 5.

71 “Bir İsveç arkeolog heyeti şehrimize geldi”, *Yeni Asır*, 11 Nisan 1939, s. 5; “İzmir havalisinde arkeolojik tetkikler”, *Akşam*, 17 Nisan 1939, s. 11.

72 “Karyalıların mezarı”, *Akşam*, 18 Haziran 1939, s. 4.

73 <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=7106>, [Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2022]

74 Martin P. Nilsson, “Axel Waldemar Persson”, s. 406; Pontus Hellström, “100 Years of...”, s. 243. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bir süre sonra Profesör, Türkiye'deki kazı faaliyetlerine tekrar başlamıştır.

75 Pontus Hellström, “100 Years of...”, s. 243.

76 Pontus Hellström, “100 Years of...”, s. 245.

77 Pontus Hellström ile kişisel görüşme, 17 Haziran 2022.

kanıtlama yoluna gidecektir.⁷⁸ Aslında Persson'un amacı Girit'teki Minos Medeniyeti hakkındaki birçok sorunun yanıtının ve Minos kültürünün devamının Anadolu'nun güneybatı köşesinde bulunacağını ispatlamak olmuştur. Bir başka ifadeyle teorisi bu yönde şekillenmiş fakat doğrulanmamıştır.⁷⁹ Onu Labraunda'da kazı yapmaya teşvik eden şey ise Labraunda adının kökeninde Zeus'un simgesi olan çift ağızlı baltanın olduğunu düşünmesidir.⁸⁰

Labraunda Kazısı, Persson'un kazı başkanlığında 1948 yılında başlamış olup⁸¹ (Fotoğraf 4)⁸² bu konu hakkındaki Bakanlar Kurulu kararı 8 Nisan 1948 tarihlidir.⁸³ Persson'un kazı faaliyetlerine başlayacağına ilişkin bilgi bir ay kadar sonra basında yer bulmuştur. *Ulus ve Yeni Sabah* gazetelerinde yer alan haberlerde Persson'un ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı ile temaslarda bulunacağına dair detay bulunmaktadır.⁸⁴

78 Pontus Hellström, "100 Years of...", s. 246. Antikçağ yazarları tarafından bahsedilen Labraunda 1844 yılında Philippe Le Bas tarafından keşfedilmiştir. 1932 yılında ise Fransız bilim adamı Alfred Laumonier bölgede araştırma yapmış ve 1933'te Labraunda'nın olduğu alanda sekiz gün geçirmiştir. Bu süre esnasında kutsal alanının kalıntılarını haritalamış, iki küçük çaplı kazı yapmıştır. Araştırması hakkında rapor ve eskiz haritası yayımlamıştır. Ancak II. Dünya Savaşı nedeniyle yürütülecek kazılar için gerekli fonu sağlayamamıştır. Pontus Hellström, "100 Years of...", s. 244.

79 *Guden Med Dubbelyxan Zeus i Labranda*, Stockholm, Medelhavsmuseet, 1987, s. 7; Sture Theolin, *The Swedish Palace...*, s. 177; https://www.labraunda.org/Labraunda.org/Excavations_tr.html, 19 Ağustos 2022 (Çevrimiçi).

80 Sture Theolin, *The Swedish Palace...*, s. 176.

81 Pontus Hellström-Jesper Blid, *Labraunda 5...*, s. 11; *Guden Med Dubbelyxan Zeus i Labranda*, s. 5, 7; Pontus Hellström-Thomas Thieme, "The Androns at...", s. 59; Behlül Güler, *Tarihi Labranda (Milas-Muğla) Kalıntıları ve Çevresinin Floristik Özellikleri*, Muğla, Muğla Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, s. 12; Pontus Hellström, *Labraunda Karya...*, s. 7; Sture Theolin, *The Swedish Palace...*, s. 176; Lars Karlsson, "Labraunda: Göğün Hava Tanrısı'na Adanan Kutsal Alan", *Mylasa Labraunda Milas Çomakdağ*, ed. Figen Kuzucu-Murat Ural, İstanbul, Milli Reasürans T.A.Ş., 2010, s. 11.

82 <https://www.alvin-portal.org/alvin/imageViewer.jsf?dsId=ATTACHMENT-0001&pid=alvin-record:344312> (28.08.2022)

83 Kararda "Milas'ın Labranda mevkiindeki kazıya İsveç bilgini Profesör Axel W. Persson idaresinde yeniden başlamasına izin verilmesi..." ifadelerinin geçmesi dikkat çekici olup Nisan 1948 öncesinde de kazı izni alınıp alınmadığı konusunda düşünülmektedir. *BCA*, 30.18.1.2/116.25.19., 08.04.1948.

84 "İsveç'ten bir arkeoloji heyeti gelecek", *Ulus*, 14 Mayıs 1948, s. 2; "Bir İsveç arkeoloji heyetinin yapacağı araştırma", *Yeni Sabah*, 18 Mayıs 1948, s. 3.

Fotoğraf 4: Prof. Dr. Axel Waldemar Persson Labraunda Kazısı'nda (1948).

Labraunda Antik Kenti'ne en yakın yerleşim yeri Kargıcak köyüdür. Ancak buradan Labraunda'ya ulaşan bir yol olmadığı için tüm kazı ekipmanlarının at ve eşeklerle taşınması gerekmiştir. Önce bir keşif gezisi yapılmış ve sekiz kişiden oluşan İsveçli ekip sahada, çadırlarda yaşamıştır. Bunun yanı sıra kazı faaliyetleri için 50 işçi istihdam edilmiştir. Haziran ve temmuz aylarında çalışmalar yoğun bir şekilde devam etmiştir. Kazının maliyeti 40.000 İsveç kronu olmuştur.⁸⁵

Labraunda'da 8 m yüksekliğindeki duvarlara sahip ve en üst terasta bulunan en iyi korunmuş yapı⁸⁶ ile aşağı terasta aynı plana sahip başka bir yapı burada yapılan kazılardan önce tapınak (Tapınak A ve Tapınak B) olarak adlandırılmıştır. Yapılan kazılar sonucunda ise bu iki yapının tapınak olmadığı; bunların arşitrav blokları üzerindeki yazıtlardan hareketle dinsel yemek salonları olarak inşa edilmiş Andronlar olduğu anlaşılmıştır. Bundan sonraki isimlendirme de Andron A ve Andron B şeklinde yapılmıştır. Andron B'deki yazıtta Karya Hükümdarı Maussollos tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Andron A'nın kuzey tarafında yapılan çalışmalarda ise bir ithaf yazıtı taşıyan başka bir yapı keşfedilmiştir. Burası bir stoa arkasında iki kare odadan oluşan, 13 m genişliğe sahip mermer cephesinde dört tane dorik sütuna sahip Oikoi Binası'dır. İthaf yazıtında yapının Hekatomnos oğlu İdrieus tarafından yaptırıldığı bilgisi mevcuttur. Ön

⁸⁵ Pontus Hellström, "100 Years of...", s. 244.

⁸⁶ O dönemde Zeus Tapınağı olarak adlandırılan Tapınak A kastedilmektedir.

ve arka cephelerinde 6 sütun, yan cephelerde ise 8 iyonik sütuna sahip 13.87 m x 18.71 m ölçülerine sahip Zeus Tapınağı ise Oikoi Binası'nın doğusunda keşfedilmiştir. Tapınağın doğusunda Roma dönemine ait bir stoanın önünde ufak çaplı bir kazı yapılmış ve stoanın Mausollos (öl. M.Ö. 352) tarafından yaptırıldığı bulunan yazıttan anlaşılmıştır. Bu kazı çalışması sırasında ise Karya alfabesiyle yazılmış iki pişmiş toprak tablet parçası ve birçok Yunanca yazıt bulunmuştur.⁸⁷

1949 yılındaki kazı öncesi Persson, Nisan 1949'da Gösta Säflund ile birlikte bölgeye gelmiştir.⁸⁸ Bundan bir ay sonra kazılar başlamış ve 19 Mayıs ile 27 Temmuz tarihleri arasında 11 kişiden oluşan İsveçli kazı ekibi tarafından yürütülmüştür. Bu kazı çalışmalarında Zeus Tapınağı ve doğusundaki stoanın önü tamamen kazılmıştır. Aynı zamanda aşağı terasta yer alan Andron B'nin kazısı da devam etmiştir. Bu dönemde tapınağın bulunduğu kutsal alanın güneydoğu ucunda biri güneye ve diğeri ise doğuya bakan iki giriş yapısı (propylonlar) kazılmıştır.⁸⁹ 1949'daki kazılarda Arkaik Dönem'e ait çok sayıda çanak çömlek parçaları, bronz ok uçları ve demir mızrak uçları ele geçirilmiştir. Ayrıca tapınağın güneydoğusunda bulunan alandaki tabakaların Hekatomnid Dönem'e ait bir dolgu olduğu bilgisi literatüre ilk olarak Persson tarafından kazandırılmıştır.⁹⁰

Aynı yıl bir başka gelişme ise Labraunda ile ilgili film/belgesel çalışmasına başlanmasıdır. İsveç gençliğine Türkiye'yi tanıtmak için İsveçli bir film şirketi tarafından Türkiye'nin çeşitli yerlerinde film çekilmesine karar verilmiş ve bu bağlamda Labraunda'da seçilen yerlerden biri olmuştur.⁹¹ Yönetmenliğini Emil A. Lingheim'in yaptığı ve yapımcılığını da AB Europa Film ve Svenska Orient Linien'in üstlendiği bu filmde metin yazarı ise Persson'dur.⁹²

Alandaki kazılar 1950 yılında da devam etmiş olup bu yılın kazıları 12 kişiden oluşan bir İsveçli kazı ekibi tarafından 9 Haziran ile 4 Ağustos tarihleri arasında yürütülmüştür. Bu süreçte propylonlardan kutsal alanın orta bölümlerine giden törensel merdivenler büyük ölçüde açığa çıkartılmıştır. Bu çalışmalar sırasında üst teraslardaki ve

87 Pontus Hellström, "100 Years of...", s. 245. Zeus ve Tapınağı ve Oikoi Binası ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: https://www.labraunda.org/Labraunda.org/Oikoi_building_tr.html, 9 Ağustos 2022 (Çevrimiçi); https://www.labraunda.org/Labraunda.org/Temple_of_Zeus_tr.html, 9 Ağustos 2022 (Çevrimiçi).

88 "İsveçten iki arkeolog geldi", *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1949, s. 4.

89 Pontus Hellström, "100 Years of...", s. 246.

90 Pontus Hellström, "Early Labraunda", s. 63.

91 "Bir İsveç film şirketinin teşebbüsleri", *Ulus*, 4 Haziran 1949, s. 2.

92 Filmin konusu İsveçli arkeologların 1940'ların sonundaki Labraunda antik kentinde yapılan kazı çalışmalarıdır. Ayrıca bu filmde kazının ve kazıya katılan arkeologların öyküsüyle çevre halkının onlarla kurduğu ilişki de konu alınarak filme yansıtılmıştır. http://1001documentary.net/arsiv/7_Uluslararası_1001_Belgesel_Film_Festivali.pdf, 30 Temmuz 2022 (Çevrimiçi).

geçit alanındaki yapılarla bunlara ilişkin dokümantasyon üzerinde durulmuştur.⁹³ Bu çalışmalar sırasında Arkaik çanak çömlek parçalarının yanı sıra Megara kase parçaları ve damgalı amphora kulpları gibi buluntular ele geçirilmiştir. Bunun yanı sıra Karya alfabetiyle yazılmış üçüncü bir yazıt ele geçirilmiştir.⁹⁴

Persson 1951 yılında yapılacak kazı çalışmalarının hazırlıkları sırasında ciddi bir şekilde hastalanmış ve planlanan kazı tarihinden kısa bir süre önce hayatını kaybetmiştir. Akabinde 1949 yılından beri ekip üyesi olan Gösta Säflund kazı başkanı olmuştur.⁹⁵

Axel Waldemar Persson'un kazı başkanlığı döneminde Labraunda'daki kazı çalışmalarının kapsamlı bir raporu hazırlanmamıştır.⁹⁶ Bununla birlikte Persson gerek Labraunda kazılarını başlatması ve bu kazıya ait ilkleriyle tarihe geçmiştir. Öyle ki, 1952 yılında profesöre ithafen kazı alanına bir tunç plakete yerleştirilmiştir.

Sonuç

Uluslararası bir üne sahip olan Axel Waldemar Persson, 1924 yılında Uppsala Üniversitesi'ne profesör olarak atandıktan sonra akademik hayatının önemli bir bölümünü arkeolojik kazı çalışmalarıyla geçirmiştir. Yunanistan'da Dendra başta olmak üzere pek çok yerde kazı ve araştırmalar yapmıştır. Türkiye'deki kazılarına ise uzun uğraşlar sonucu ve İsveç Veliyahdi'nin referans olmasına binaen Genciktepe Kazısı ile başlamıştır. Genciktepe'de ilk olarak 1935 yılında sondaj çalışması yapmış ve 1936'da kazının idaresini almıştır. Ayrıca kazıyla ilgili bulgularını 1937 yılındaki II. Türk Tarih Kongresi'nde "Prehistoryada Yunanistanla Küçük Asya Arasındaki Münasebetler" başlığıyla sunmuştur. Bu çalışma daha sonra kitaplaştırılmıştır.

Genciktepe'de 1938 yılında geniş çaplı bir kazı gerçekleştirilmiş ve aynı yıl kazıda çıkan eserlerin korunması ve sergilenmesi amacıyla Milas Firuz Bey Camii'nin müzeye çevrilmesi talep edilmiştir. Ancak caminin Milas halkının ibadet ihtiyacını karşıladığı gerekçesiyle Başbakanlık tarafından bu talep reddedilmiştir. Daha sonra eserlerin

93 Pontus Hellström, "100 Years of...", s. 246

94 Pontus Hellström, "Early Labraunda", s. 62; https://www.labraunda.org/Labraunda.org/Excavations_tr.html, 19 Ağustos 2022 (Çevrimiçi).

95 Pontus Hellström, "Early Labraunda", s. 61-63; Banu Kepenek, *Narrating Past Places to Present Viewers: Presentation of Archaeological Sites as Contemporary (Re)constructs, The Case of Labraunda [Geçmiş Mekanları Bugünün İzleyicisine Anlatma: Arkeolojik alanların modern (re)konstrüksiyonlar Olarak Sunumu, Labraunda Örneği]*, Ankara, ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016, s. 92. Bu kazılar günümüzde de devam etmektedir.

96 *Guden Med Dubbelyxan Zeus i Labranda*, s. 7. 1949 yılında tapınağın güneydoğusunda bulunan heykel için ayrıca bkz.: Pontus Hellström, "A Chariot...", s. 143-159; Pontus Hellström, "Early Labraunda", s. 62.

İzmir Arkeoloji Müzesi'ne nakledilmesiyle bu duruma çözüm bulunmuştur. Caminin müze olarak kullanılması fikrinin arkasında Persson'un olduğu düşünülmektedir.

İlerleyen süreçte II. Dünya Savaşı'nın başlaması Persson'un Türkiye'deki çalışmalarına ara vermesine neden olmuştur. Savaştan sonra Türkiye'ye yeniden gelen Profesör, Labraunda'nın Karya kültüründeki yeri ve önemini ortaya koyabilmek ve Karya kültürünün Minos kültürüyle bağlantılı olduğu fikrini kanıtlamak amacıyla Labraunda Kazısı'nı planlamıştır. 1948 yılında bu kazıyı başlatan Profesör, 1951 yılında vefatına kadar kazı başkanlığı görevini yürütmüştür.

Persson, Türkiye'de bulunduğu süreçte yapmış olduğu arkeolojik kazılarda Prehistorik dönemde Ege'de (Yunanistan, Adalar ve Anadolu) hüküm sürmüş medeniyetlerin ortak bir kültüre sahip oldukları anlayışını bu kazılardan elde ettiği bulgularla kanıtlamak istemiştir. Persson, planlamalar, ekip üyeleri ve yapılan keşifler gibi kazılara ilişkin konuları belirli aralıklarla basınla da paylaşmıştır. Verdiği demeçlerde Türkiye ve Türk insanına övgü dolu sözleriyle samimi bir tutum izlemiştir.

1900'lerin başından günümüze uzanan süreçte Anadolu topraklarında yapılan çeşitli arkeolojik araştırmalarda/kazılarda İsveçli arkeologlar görev almışlardır. Prof. Dr. Axel Waldemar Persson da Genciktepe ve Labraunda kazılarıyla Türkiye'de bu sürecin bir parçası olmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri⁹⁷

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

2. Süreli Yayınlar⁹⁸

Akşam

---

97 Kullanılan arşiv belgelerinin künyeleri dipnotlarda verilmiştir.

98 Kullanılan süreli yayınların künyeleri dipnotlarda verilmiştir.

Anadolu
Cumhuriyet
Haber
Ulus
Yeni Asır

3. Araştırma Eserler

- Adıyke, Nuri: *XIX. Yüzyılda Milas Kazası*, Milas, Milas Belediyesi Kültür Yayınları, 2017.
- Adolf, Gustaf: "Undersökning af en grafhög vid Tinkarp nära Sofiero", *Fornvännen Journal of Swedish Antiquarian Research*, 1, 1906, s. 53-62.
- Akarca, Aşkıdıl-Akarca, Turhan: *Milas Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1954.
- Arslan, Anıl: *Mylasa'da Yerel Tanrılar ve Kutsal Alanlar*, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- "Axel W. Persson", <https://kulturpersoner.uppsalakyrkogardar.se/en/axel-w-persson/>, 22 Ağustos 2022 (Çevrimiçi).
- Ayverdi, Ekrem Hakkı: *Osmanlı Mimarîsinin İlk Devri 630-805 (1230-1402)*, İstanbul, İstanbul Fetih Cem'iyeti İstanbul Enstitüsü, 1958.
- Durukan, Aynur: "Fîruz Bey Camii ve Medresesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, s. 138-140.
- Erdoğan, Mehmet Akif: "Çanakkale Savaşlarının Yıldönümü Vesilesiyle İsveç'i Hatırlamak", <https://www.dokuzeylul.com/9-sutun/canakkale-savaslarinin-yildonumu-vesilesiyle-isveci-hatirlamak-h181862.html>, 20 Mayıs 2022 (Çevrimiçi).
- Ergin, Feridun: "Birinci Dünya Savaşı'nda ve Atatürk Döneminde Fiyatlar ve Gelirler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C III, S. 7, 1986. s. 59-84.
- Guden Med Dubbelyxan Zeus i Labranda*, Stockholm, Medelhavsmuseet, 1987.
- Güler, Behlül: *Tarihi Labranda (Milas-Muğla) Kalıntıları ve Çevresinin Floristik Özellikleri*, Muğla, Muğla Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Hellström, Pontus, "A Chariot at Labraunda", *Achaemenid Anatolia: Persian Presence and Impact in the Western Satrapies 546- 330 BC. Proceedings of an International Symposium at the Swedish Research Institute in Istanbul, 7-8 September 2017, BOREAS, Uppsala Studies in Ancient Mediterranean and Near Eastern Civilizations* 37, s. 143-159.

- Hellström, Pontus: “Early Labraunda”, *Karia Arkhaia: La Carie, Des Origines a la Periode Pre-Hekatomnide*, ed. Olivier Henry-Koray Konuk, İstanbul, Institut Français d’Etudes Anatoliennes, 2019, s. 61-88.
- Hellström, Pontus: *Labraunda Karya Zeus Labraundos Kutsal Alanı Gezi Rehberi*, İstanbul, Ege Yayınları, 2007.
- Hellström, Pontus: “100 Years of Swedish Excavations in Turkey and a Bibliography”, *Acta Bibliotheca Regia Stockholmiensis*, S. 69, 2003, s. 237-252.
- Hellström, Pontus-Blid, Jesper: *Labraunda 5 The Andrones*, Sweden, Swedish Research Institute in İstanbul, 2019.
- Hellström, Pontus-Thieme, Thomas: “The Androns at Labraunda A Preliminary Account of their Architecture”, *Medelhavsmuseet Bulletin*, S. 16, 1981, s. 58-74.
- Karlsson, Lars: “Labraunda: Göğün Hava Tanrısı’na Adanan Kutsal Alan”, Mylasa Labraunda Milas Çomakdağ, ed. Figen Kuzucu- Murat Ural, İstanbul, Milli Reasürans T.A.Ş., 2010, s. 10-61.
- Kepenek, Banu: *Narrating Past Places to Present Viewers: Presentation of Archaeological Sites as Contemporary (Re)constructs, The Case of Labraunda [Geçmiş Mekanları Bugünün İzleyicisine Anlatma: Arkeolojik alanların modern (re)konstrüksiyonlar Olarak Sunumu, Labraunda Örneği]*, ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2016.
- Koşay, Hâmit Zübeyr-Organ, M. E. Zarif-Bayram, Sadi, Tan, Erdoğan: *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Çağlarında Türk Kazı Tarihi*, Cilt I/ 2. Kitap, Ankara, TTK, 2013.
- Küçük, Evren: *Türkiye-İsveç İlişkileri (1918-1938)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2016.
- Mater, Gizem, *Larisa (Buruncuk) Kazıları: Tarihçe, Bürokrasi ve Mimari Buluntulara İlişkin Bilgiler*, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Nilsson, Martin P.: “Axel Waldemar Persson”, *Gnamon*, S. 23, 1951, s. 405-407.
- Özkılıç, Merve: *1937 İkinci Türk Tarih Kongresi Sergisinde Arkeoloji, Sanat ve Mimarlık Tarihinin Temsili*, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Öztoprak, İzzet-Güler, Cafer-Karataş, Murat-Şahin, Güneş: *Cumhuriyetin XV. Yılında Türkiye*, C. VII, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2015.
- Persson, Axel Waldemar: *Prehistoryada Yunanistanla Küçük Asya Arasındaki Münasebetler*, İstanbul, Devlet Basımevi, 1937.

- Persson, Axel Waldemar-Åkerström, Åke: “Zwei mykenische Hausaltäre in Berbati”, *Bulletin de la Société Royale des Lettres de Lund*, S. 3, 1937-1938, s. 59-63.
- Robinson, David M., “Necrology: Paul Victor Christopher Baur, Axel Waldemar Persson”, *American Journal of Archaeology*, C. LVI/S. 1, Ocak 1952, s. 67-68.
- Säve-Söderbergh, Torgny- Hellström, Pontus, “Excavations at Gencik Tepe”, *Acta Archaeologica*, C LXVIII, 1997, s. 75-107.
- Sönmez, Zeki: *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1995.
- Tanman, M. Baha: “Anadolu Türk Mimarlığına Kullanılmış Bir Silme Türünün Kökeni ve Gelişimi Hakkında”, *Prof. Dr. Halûk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı*, C. II, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, 2008, s. 1124-1134.
- Taşkıran, Bilgi: *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas (1923-1960)*, Muğla, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Temel, Mehmet: “Cumhuriyet Arşivi Belgelerine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye-İsveç İlişkileri”, *SUTAD*, S. 42, Güz 2017, s. 395-407.
- Theolin, Sture, *The Swedish Palace in İstanbul/İstanbul'da Bir İsveç Sarayı*, çev. Sevin Okyay, İstanbul, YKY, t.y.
- Tüfekçioğlu, Abdülhamit: *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri, 2001.
- Ünal, Emine: *Milas Firuz Bey Camii Süslemeleri*, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Yioutsos, Nektarios-Peter: “The Last Occupation of Asine in Argolis”, *Opuscula*, s. 10, 2017, s. 164-189.

4. Elektronik Kaynaklar

- <http://arkeo.bilkent.edu.tr/labraunda-tr.html>, 19 Ağustos 2022 (Çevrimiçi).
- http://1001documentary.net/arsiv/7_Uluslararası_1001_Belgesel_Film_Festivali.pdf, 30 Temmuz 2022 (Çevrimiçi).
- <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=7106>, 29 Mayıs 2022 (Çevrimiçi).
- <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:1224211/FULLTEXT01.pdf>, 04 Haziran 2022 (Çevrimiçi).
- https://www.labraunda.org/Labraunda.org/Excavations_tr.html, 19 Ağustos 2022 (Çevrimiçi).
- https://www.labraunda.org/Labraunda.org/Oikoi_building_tr.html, 9 Ağustos 2022 (Çevrimiçi).
- https://www.labraunda.org/Labraunda.org/Temple_of_Zeus_tr.html, 9 Ağustos 2022 (Çevrimiçi).
- <https://www.sia.gr/en/articles.php?tid=338>, 30 Mayıs 2022 (Çevrimiçi).
- <https://www.srii.org/>, 24 Temmuz 2022 (Çevrimiçi).

Küçük, Evren: “İsveç Velihtı VI. GustafAdolf(1882-1973)”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/isvec-veliahti-vi-gustaf-adolf-1882-1973/>, 29 Mayıs 2022 (Çevrimiçi).

EKLER

Ek 1: Persson'un Kazı İzni Almasına Dair Kararname.

Kaynak: BCA, 539/220652.212766.11., 29.05.1935.

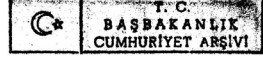
T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ

Şube: .....

Sayı : 2

2695

KARARNAME

İsveç Veliâhdının himayesinde Yunanistanda çalışan Arkeoloji Kurumu üyesinden ve Üpsala Üniversitesi profesörlerinden M.Persson'un ilişik listede yazılı yerlerde birbiri ardınca ve bir memurumuzun bakımı altında kazı yapmasına izin verilmesi; Genelkurmay Başkanlığının muvafakatına ve Hariciye ve Dahiliye Vekilliklerinin isteğine atfen Maarif Vekillığının 29/5/935 tarih ve 91063 sayılı teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 3/6/935 de onanmıştır.

3/6/935

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bg.V.

J. İmni

Ad.V.

S. Sancar

M.M.V.

K. Gaf

Da.V.

S. Kaya

Ha.V.

H. P. Çınar

Ma.V.

H. Ayarık

Me.V.

B. Özyener

Na.V.

A. Çelikkaya

İk.V.

C. Başay

S.İ.M.V.

N. P. Akdoğan

G.İ.V.

Kana Tarkan

Zr.V.

M. Yılmaz

080 . 18 01 02 55 65 11

Ek 2: "Eski Eserler Araştırması" Başlıklı Gazete Haberi.

Kaynak: "Eski eserler araştırması", *Akşam*, 1 Temmuz 1935, s. 5

**Eski eserler
araştırması**

**Martta Milâs taraflarında
araştırmalara başlanıyor**

Izmir 27 (Akşam). — İsveç profesörlerinden bay Aksel Persson Milâs ve havalisinde âsarı âtika araştırması için kültür bakanlığının müsadese ile izmire gelmişti. Profesör yanında Solçuk müze müdürü bay Vehbi olduğu halde Milâs ve Muğla taraflarını gezmiş ve yaptığı bazı sondajlardan çok önemli (hemmiyetli) sonuçlar almıştır. Profesörün dört yıldan beri Atina civarında bir Yunan köyünde arkeolojik araştırmalar yapmış ve milâttan evvel 14 üncü asrın imparatorlarına aid olan meydana çıkardığı mezarlarından birçok mücevherat, âsarı âtika, para ve sair eşya bulmuştur.

Profesör; İsveç veliahdının temsilcisi Türkiyede uzun yıllar araştırmalar yapacaktır. Akşam gazetesi namına profesörle görüştüm. Kendisi on beş yıl evvel, izmirin işgalinde Türkiyeye gelmiş, buraları gezmiş ve görmüştür. O vakitki Türkiye ile şimdiki Türkiye arasındaki farkı sordum. Profesör; yüzünde hayret mânaları dolaşan çizgilerle iki elini de havaya kaldırdı:

— Hayret, hayret! dedi. Başka söz bulamıyorum. Hangi millette bu kadar seri bir terakki görülmüştür? Bugün bankada bir işim vardı. İş bankasına gittim. Orada genç Türk kızlarla erkeklerinin bir arada, sakin ve muntazam çalıştıklarını görünce kendimi bir İsveç bankasında gördüm. Memleketinizdeki inkılâp ve imar hareketlerindeki yükseliş ve ilerileme dev adımlarile gidiyor, takdir etmemek mümkün olamaz.

Milâs havalisinde ilk sondajlarda Misinyen (bizim tarihlerimizde Mikenezden denilen ve eski Türklerin kurduğu yüksek medeniyettir) ve Minoen medeniyetlerine aid bazı parçalar buldum. Martta Milâsın 3,5 kilometre ilerisinde Kuyrukluhisarda Gencik tepesinde geniş mikyasta hafriyata başlayacağız.

